

Initiativärende mot Kriminalvården, häktet Helsingborg, angående rutinerna i samband med s.k. bältesläggning

Beslutet i korthet: Vid besök av JO:s NPM-enhet hos Kriminalvården, häktet Helsingborg, framkom att en intagen hade blivit bälteslagd vid ett flertal tillfällen. Det framkom vidare att det rådde vissa oklarheter angående rutinerna i samband sådana tvångsåtgärder. Inom ramen för ett särskilt upplagt ärende utreddes därefter frågan om bältesläggning i det aktuella fallet. I beslutet framhålls att läkarundersökning i samband med bältesläggning är obligatorisk och att läkare ska tillkallas omedelbart när en intagen lagts i bälte. Av den anledningen kritiseras häktet för att i samband med bältesläggningen gjort bedömningen att det inte förelegat något "akut behov" av läkarundersökning. Därtill kritiseras häktet för att inte ha vidtagit några ytterligare åtgärder för att exempelvis tillkalla jourläkare, efter att det framkommit att häktets läkare var upptagen. Slutligen understryks vikten av att personalen är väl förtrogen med de instruktioner som finns avseende bältesläggning och att ansvarig beslutsfattare anger med stöd av vilken bestämmelse som tvångsåtgärden vidtas.

Initiativ

Vid besök av JO:s NPM-enhet hos Kriminalvården, häktet Helsingborg, den 19–20 september 2012, framkom att det rådde vissa oklarheter angående rutinerna i samband med s.k. bältesläggning. I protokollet från besöket (dnr 4850-2012) antecknades i denna del följande.

Vid besöket framkom att det rådde oklarheter kring rutiner för läkarundersökning i samband med bältesläggning. Frågeställningar uppkom rörande en intagen, som blivit bälteslagd vid ett flertal tillfällen, och som vid besöket alltså vistades i häktet Helsingborg. Vid ett tillfälle var den intagne bälteslagd från kl. 14.50 till kl. 20.00. Av en daganteckning i det klientadministrativa systemet (KLAS) framgick att häktet hade kontaktat läkare. Varken i patientjournal eller KLAS framgick emellertid att läkare infunnit sig på häktet för att undersöka den intagne. Vid två andra tillfällen hade läkaren uppgivit att han inte hade tid att komma till häktet.

Efter att ha tagit del av protokollet från besöket beslutade jag att inom ramen för ett särskilt upplagt ärende utreda frågan om bältesläggning i det aktuella fallet.

Utredning

Inledningsvis upprättades en promemoria vari det angavs bl.a. följande.

Av handlingar som rekvirerades under besöket framgår bl.a. följande. Den 17 juli 2012 förflyttades AA till häktets observationsavdelning. Efter det att hon hade placerats där började hon slå sig i ansiktet samt slå sitt huvud i väggen. Personal försökte hindra fortsatt skadebeteende genom att lägga ner AA på golvet samt belägga henne med handfängsel. Självskadebeteendet fortsatte emellertid och en kriminalvårdsinspektör beslutade kl. 14.00 att AA skulle läggas i bälte. Beslutet om bältesläggning antecknades i KLAS dagen efter, dvs. den 18 juli 2012. I beslutet angavs inte med stöd av vilken bestämmelse som åtgärden vidtogs. Vidare angavs i en anteckning i KLAS att AA var satt under ständigt tillsyn vid bältesläggningen.

Av en journalanteckning framgår att häktets sjuksköterska tog kontakt med häktet Malmö, där häktet Helsingborgs läkare befann sig. Vidare antecknades i journalen att "[läkaren] kommer att ringa åter när han är klar med pågående arbete. Under tiden har pat lugnat sig och kommer snart att släppas ur bältesläggningen. Om pat blir oro[lig/våldsam igen får hon åter bältas och dr kontaktas." I KLAS antecknades att "[sjuksköterskan] kontaktade [läkare] i samband med bältesläggning. Dock hade [läkaren] ingen möjlighet att komma d. d samt att det inte förelåg något akut behov då [AA] var lugn". Bältesläggningen hävdades kl. 17.00.

Efter nya försök att skada sig själv beslutades den 18 juli 2012 kl. 07.30 att AA åter skulle placeras i bälte. I beslutet angavs inte med stöd av vilken bestämmelse som åtgärden vidtogs. I en journalanteckning har häktets sjuksköterska antecknat att "pat åter lagd i bälte under morgonen. Meddelat [läkare] på mobilsvär." I KLAS antecknades att "[sjuksköterskan] kontaktade [läkare] i samband med bältesläggning. Dock hade [läkaren] ingen möjlighet att komma d. d samt att det inte förelåg något akut behov då [AA] var lugn". Av anteckningarna i KLAS framgår inte huruvida AA var satt under särskild tillsyn vid bältesläggningen. Bältesläggningen hävdades kl. 11.00.

Den 12 september 2012 ca. kl. 14.50 beslutades att AA åter skulle läggas i bälte. Som skäl angavs självskadebeteende. I beslutet angavs inte med stöd av vilken bestämmelse som åtgärden vidtogs. I KLAS har antecknats bl.a. följande. "Vakthavande blir uppringd av [sjuksköterskan] som informerar att ingen av häktets läkare eller psykologer har möjlighet att komma till häktet. Vakthavande kontaktar [kriminalvårdsinspektören] och informerar detta vidare. Kontakt med Falck Läkare tas och kl 16:00 får Vakthavande information om att Läkare från Falck kommer till häktet [inom] 4h. Mer information kan ej skrivas då kl nu är 16:45 och häktet inväntar Läkare för bedömning och kontroll." Av anteckningarna i KLAS framgår inte huruvida AA var satt under särskild tillsyn vid bältesläggningen. Bältesläggningen hävdades kl. 20.00.

Med anledning av vad som redovisats i promemorian anmodades Kriminalvården att yttra sig över följande frågeställningar.

1. Vilka rutiner har häktet Helsingborg för att säkerställa att en intagen, som blivit bälteslagd, blir undersökt i enlighet med 4 kap. 10 § andra stycket häkteslagen? Av svaret bör bl.a. framgå vilka möjligheter som häktet har att ombesörja läkarundersökning i fall att häktets ordinarie läkare är förhindrade att genomföra undersökningen.
2. Vilka rutiner har häktet för dokumentation av beslut om bältesläggning? Av svaret bör bl.a. framgå när samt på vilket sätt ett sådant beslut ska dokumenteras.
3. Hur ser häktets rutiner ut för tillsyn i samband med bältesläggning och hur dokumenteras beslut avseende tillsyn?

I sitt remissvar anförde Kriminalvården, huvudkontoret, genom enhetschefen BB, följande.

Sakförhållanden

Uppgifter om sakförhållandena har hämtats in från region Syd, som i sin tur inhämtat information från kriminalvårdsinspektören CC vid häktet Helsingborg. Genom utredningen har sammanfattningsvis följande kommit fram.

1. Vilka rutiner har häktet Helsingborg för att säkerställa att en intagen, som blivit bälteslagd, blir undersökt i enlighet med 4 kap. 10 § andra stycket häkteslagen?

Av instruktionen i häktet Helsingborgs säkerhetsplan framgår följande. När beslut om bältesläggning meddelats ska läkare tillkallas för att göra en undersökning av eventuella komplikationer med anledning av åtgärden. Ansvarig beslutsfattare utser någon tjänsteman att tillkalla läkare. I de fall det föreligger svårigheter med att få tag på en läkare ska samtliga försök dokumenteras.

I instruktionen finns vidare namn och telefonnummer till den distriktsläkare som ska tillkallas i första hand och den psykiatriker som ska tillkallas i andra hand.

I de fall ordinarie läkare inte finns att tillgå finns sedan tidigare en rutin att avropa en ambulering bil från Falck. Denna rutin har dock fram tills nu inte varit dokumenterad i instruktionen utan återfunnits på en separat lista över aktuella akutnummer. Numera är emellertid även information om att man i tredje hand ska använda sig av detta alternativ införd i instruktionen.

2. Vilka rutiner har häktet för dokumentation av beslut om bältesläggning?

Av gällande instruktion har tidigare framgått följande. I snar anslutning till insatsen är det av vikt att erforderlig dokumentation upprättas. Som ett led i den fortsatta hanteringen av ärendet är det angeläget att dokumentation görs så fort inblandade parter är i stånd att ombesörja sådan.

I samband med besvarandet av JO:s nu ställda frågor har instruktionen kvalitetssäkrats och befunnits innehålla vissa brister. I syfte att tydliggöra vilken dokumentation som ska utföras, och därmed undvika att något moment förbises, har instruktionen kompletterats enligt följande:

Dokumentation

KLAS

I KLAS ska en incidentrapport över händelsen som föranlett beslutet om bältesläggning upprättas av den eller de tjänstemän som varit närvarande eller gjort andra iakttagelser.

Beslutet om själva åtgärden ska dokumenteras under daganteckningar i KLAS – samt alla andra tillkommande åtgärder som vidtagits med anledning av händelsen (tex. kontakt med beredskap, kontakter med sjukvård, lätnader etc.)

Fängselliggare

I fängselliggare ska anges bl.a. beslutsfattare, intagningsnummer, orsak till åtgärden, när bältesläggningen påbörjades och avslutades samt när den intagne undersöktes av läkare.

Den beslutsfattare som meddelat beslutet om bältesläggning ska signera i fängselliggaren.

ISAP

Alla bältesläggningar ska rapporteras i Kriminalvårdens incidentrapporteringsystem ISAP av den som befunnit sig närmast händelsen eller den person som vakthavande befäl utser.

3. Hur ser häktets rutiner ut för tillsyn i samband med bältesläggning och hur dokumenteras beslut avseende tillsyn?

Av häktet Helsingborgs instruktion framgår följande. Intagen som lagts i spännbälte ska stå under ständig tillsyn, s.k. punktbevakning. Detta innebär att den tjänsteman som utövar själva tillsynen REGELBUNDET SKA KONTROLLERA ANDNING OCH ALLMÄNTILLSTÅND. När beslut om bältesläggning meddelats ska beslutsfattare tillse att personal avdelas för uppgiften alternativt att personalförstärkning kallas in.

Detta innebär att den som utövar tillsynen ska ha ständig uppsyn över den intagne. Beslut om tillsyn fattas och dokumenteras i samband med beslut om bältesläggning, enligt den ordning som framgår under fråga två.

Författningsbestämmelser m.m.

Av 4 kap. 10 § häkteslagen (2010:611) framgår följande.

En intagen får beläggas med fängsel

1. vid förflyttning inom förvaringslokalen och vid transport eller annan vistelse utanför lokalen, om det är nödvändigt av säkerhetsskäl, eller
2. om han eller hon uppträder våldsamt och det är absolut nödvändigt med hänsyn till den intagnes egen eller någon annans säkerhet till liv eller hälsa.

En läkare ska så snart som möjligt undersöka en intagen som belagts med fängsel enligt första stycket 2.

Av 14 § häktesförordningen (2010:2011) framgår följande.

Om en intagen beläggs med fängsel, ska åtgärden dokumenteras. Av dokumentationen ska det framgå

1. vilka skälen för åtgärden är,
2. fängslets art,
3. när den intagne belades med fängsel,
4. när fängslet avlägsnades, och
5. om den intagne undersökts av läkare.

Av 4 kap. 11 § Kriminalvårdens föreskrifter och allmänna råd (KVFS 2011:2) om häkte (FARK Häkte) framgår att en intagen som har belagts med fängsel för att han eller hon uppträder våldsamt ska hållas under noggrann tillsyn så länge åtgärden består.

Kriminalvårdens bedömning

Av utredningen har framkommit att häktet Helsingborg i samband med besvarandet av JO:s frågor kvalitetssäkrat sin instruktion avseende åtgärder som ska vidtas vid bältesläggning av en intagen för att säkerställa att inget moment förbises. Avseende genomförandet av läkarundersökning enligt 4 kap. 10 § andra stycket häkteslagen har anvisningar om att man i tredje hand ska avropa en ambulerande läkarbil från Falck förts in i instruktionen. Även avseende hur dokumentation i samband med bältesläggning ska ske har instruktionen kompletterats och innehåller nu en detaljerad beskrivning som är mycket tydligare och betydligt lättare att följa. Sammanfattningsvis synes häktet Helsingborg ha vidtagit åtgärder för att avhjälpa de oklarheter eller brister som kan ha funnits avseende instruktioner och rutiner kring bältesläggning av intagna.

Bedömning

Kriminalvården har i sitt remissvar redogjort för de bestämmelser i häkteslagen och därtill hörande författningar som reglerar användandet av fängsel (bl.a. bältesläggning) i häkte. Av dessa framgår bl.a. att en läkare så snart som möjligt ska undersöka en intagen som har belagts med fängsel med stöd av 4 kap. 10 § första stycket

2 häkteslagen. Jag vill understryka att läkarundersökning i samband med bältesläggning är *obligatorisk*. Läkarens uppgift är att bedöma huruvida den intagne har ett medicinskt vårdbehov (se prop. 2009/10:135 s. 155).

Bältesläggning är den mest ingripande åtgärden som Kriminalvården kan vidta mot en intagen, som bedöms farlig antingen för sig själv eller för sin omgivning. För att säkerställa att den intagne inte far illa av den vidtagna tvångsåtgärden, är det av central betydelse att läkare omedelbart kontaktas när en intagen lagts i bälte. Därtill måste häktet försäkra sig om att läkaren inställer sig så snart som möjligt för att undersöka den intagne. Det sagda gör att det, enligt min uppfattning, är fullständigt oacceptabelt att häktets personal vid bältesläggningen den 17 och den 18 juli 2012 gjorde bedömningen att det inte förelåg något ”akut behov” av läkarundersökning. Likaså är det oacceptabelt att häktet, efter att det framkommit att häktets läkare var upptagen på annat håll, inte vidtog några ytterligare åtgärder för att exempelvis kalla jourläkare till häktet.

Jourläkare kontaktades i samband med bältesläggningen den 12 september 2012. Den kan emellertid, enligt min uppfattning, starkt ifrågasättas huruvida häkteslagens skyndsamhetskrav uppfylldes när läkaren riskerade att inställa sig så sent som fem timmar efter det att tvångsåtgärden vidtogs.

Utredningen visar att häktet har vidtagit nödvändiga åtgärder för att komma till rätta med vissa brister i instruktionerna avseende bältesläggning. I det här sammanhanget vill jag understryka vikten av att personalen är väl förtrogen med de instruktioner som finns. Därtill vill jag – med hänsyn till vad som framkommit i samband med utredningen i ärendet – även peka på nödvändigheten av att de åtgärder som vidtas dokumenteras så snart som möjligt och att det anges med stöd av vilken bestämmelse som tvångsåtgärden utförts. Jag har förståelse för att beslut om bältesläggning som regel fattas i mycket stressiga situationer. Bl.a. av den anledningen är det viktigt att den som formulerar incidentrapporten anger med stöd av vilken bestämmelse som åtgärden vidtagits och på så sätt försäkras sig om att åtgärden verkligen har lagligt stöd.

Ärendet avslutas med den kritik som ligger i det ovan sagda.